

Austatud lugeja!

Ajalooliselt on põhiliseks seose- ja võrdlusteemaks olnud riik ja õigus. Nüüd on selleks üha enam tehnoloogia ja õigus. Kõigepealt: õigus oma dogmaatika, teooriate ja reeglistikega on ka ise üks tehnoloogia – nimelt argumentatiivne ja otsustuslik tehnoloogia sellele osale ühiskonna moraalikorrast, mis enamuse meelest vajab tavapärasest tugevamat kaitset ning mille rikkumine väärib ametlikku hukkamõistu või hüvitamist.

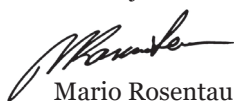
Infotehnoloogia on samuti ennekõike reeglistike kogum: algoritmid, programmid, andmetabelid, võrguprotokollid, plokiahelad, tehisneurovõrgud jne – kõik need koosnevad erinevat tüüpi reeglitest. Jah, need on väga tehnilised reeglid. Aga proportsionaalsuse kontrolli põhimõtte või tehingu abstraktsiooniprintsiipi õiguses on samuti väga tehnilised põhimõtted ning kõrvalseisjale pigem arusaamatud ja tundmatud.

IT ja TI (infotehnoloogia ja tehisintellekt) – nagu õiguski – ei ole tekkinud tühjast ega tühjale kohale: töötavate reeglistike olemasolu tugineb aastatuhandete vältel kogutud tarkusele ja praktilikale, mida ennekõike väljendab inimese keelekasutus. Keeleta ei saa õigust mõista ega isegi mitte sõda pidada. Keeleta ei oska inimene midagi teha, keeleta ei saa inimene olla inimene. Sestap pole juhus, et kõige rohkem elevust tekitavad praegu just vastamisvõimelised, keelebarjääre ületavad ise- kirjutavad või iserääkivad keelemudelid. Asjaolu, et nad lisaks teadmiste ja oskuste jagamisele ka fantaseerivad, võib-olla hoopis lähendab neid meile, peegeldab midagi meie olemusest.

Inimeste ja ühiskonna jaoks on oluline, et mistahes reeglistikud teeniksid häid ja õigustatud huvisid ning ei tekitaks segadusi ja konflikte. Täiesti erinevad, esmapilgul ühismõõdutud reeglistikud peavad suures plaanis, ühiskonna ja tsivilisatsiooni tasandil, toimima teatavas kooskõlas. Ega me väga hästi ei tea, mis saab siis, kui tehnoloogilistele reeglistikele alluvad jõud – olgu nendeks masinad või kurjad inimesed – lähevad vastuollu heade inimeste (eeldatavasti enamuse) moraalikorra väe ja jõuga. Sestap tuleb algusest peale luua ja säilitada kõrgtehnoloogiliste protsesside inimlik nägu ja tunnetus, allutada need protsessid inimlike väärtuste teenimisele ning pidada inimese (inimkonna) kontrolli all.

Õigusfilosoof Ronald Dworkin on nimetanud õigust argumentatiivseks praktikaks. Kui ma paar aastakümnet tagasi hakkasin prof. Raul Naritsa ärgitusel tegelema argumentatsiooni teooria ja praktikaga – et seda tulevastele juristidele edasi õpetada –, märkasin teatava hämminguga, et paljud raamatud ja artiklid argumenteerimisest justkui polegi kirjutatud inimestele: kümned või suisa sajad kirjatööd on nii analüüsivad ja detailirohked, nii skemaatilised ja dogmaatilised, et ükski lihast ja luust põhjendaja ja tõendaja ei suuda neid vallata ega kasutada. (Tõsi, kasulikku välja noppida ja kokku keeta andis küll!) Aga paljud mainitud teoste autorid märkisid juba möödunud sajandil, et nad uurivad ja viimistlevad argumendi informaal-loogilisi reegleid ja skeeme just selleks, et nende alusel saaksid infotehnoloogid koostada arutlemise algoritme ja programme. Tõenäoliselt tehti juba tollal ära suur eeltöö sellele, mille eelaimdust me praegu tunneme. Nüüd on tehnikule arutus- ja otsustusvõimele suudetud külge pookida suurandmete töötlus. Argumenteerivad ning senistest teadmistest uusi teadmisi loovad TI-lahendused on tulnud, et jääda. Ehkki suured keelemudelid komberdavad veel lapsekingades, on nende väljavaated palju avaramad, kui enamasti kujutledagi oskame. Tõenäoliselt kehtib nendegi suhtes vana tarkus: lühikeses perspektiivis ülehindame, pikas perspektiivis alahindame...

Kõrgtehnoloogia on osa inimkonna kõrgkultuurist. Nende vastandamine oleks algusest peale vale. Iga kõrgtehnoloogiline lahendus on eriline teadmiste ja oskuste varakamber, mille inimene on isiklike ja ühiste jõupingutustega loonud ja kogunud vastuseks mingitele elulistele ülesannetele. Näiteks võib igaüks, kes asja tunneb, mõtiskleda, kui rohkelt on digifotograafiasse talletatud teoreetilist, tehnilist ja praktilist tarkust, mida vanas keemilises fotograafias polnud ega saanudki olla. Kõrgtehnoloogilistel lahendustel on mõte üksnes siis, kui need sünergilises sümbioosis inimolendiga rikastavad ja võimendavad nii isiksust kui ka ühiskonda ja kultuuri.

Mario Rosentau